

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 44, godina XXII
novembar, 2017. [str. 143-
145]

© Monos 2017

Hasan Škapur, *Odnos osmanskih vlasti prema bosanskom ustanku (1875-1878)*

Centar za osmanističke studije iz Sarajeva, Sarajevo 2017.

Knjiga koju ovom prilikom predstavljam govori o bosanskohercegovačkom ustanku koji je trajao od 1875 do 1878. godine i zbivanjima u vezi s njim koja su potpuno promijenila političke prilike na Balkanskom poluotoku.¹ Tada je stavljeno na dnevni red ne samo pitanje Bosne, Hercegovine, južne Srbije i Bugarske, nego i čitav splet političkih, ekonomskih i socijalnih odnosa, poznat pod imenom *Istočno pitanje*² Povod svemu bio je ustanak, koji je, započevši na vrlo osjetljivom mjestu, prerastao u evropsku i svjetsku političku krizu prvoga reda. I danas, 142 godine nakon svoga početka, ustanak nije iscrpno obrađen i analiziran.

Potrebno je, također, istaknuti činjenicu da je knjiga rahmetli Škapura³ veoma interesantna ne samo po temi

1 Izdavač knjige je Centar za osmanističke studije iz Sarajeva, a stručnu i tehničku pripremu kao i publikovanje ovog djela podržao je Ured za tursku dijasporu i srodne zajednice pri Vladi Republike Turske.

2 Tada se sjatilo oko Bosne i nahrupilo u nju na hiljade novinara, putopisaca, uhoda, političara, dobrovoljaca, vojnika, diplomata i avanturista, koji su iza sebe ostavili mnoštvo izvještaja, članaka, knjiga, rukopisa i drugog pisanog i slikovnog materijala.

3 Hasan Škapur rođen je 09. septembra 1913. godine u naselju Škapurevića brdo, na ulazu u Tešanj. Osnovnu školu završio je u Tešnju 1927. godine, te se u periodu od 1927. do 1935. godine školovao u Gazi Husrev-begovoj medresi. Nakon završetka medrese, upisao je i završio Višu islamsku šeriatsko-teološku školu. Po završetku studija postavljen je na mjesto suplenta Državne realne gimnazije u Bihaću, gdje je radio do 1942. godine, zatim do 1947. godine u Banjaluci u Državnoj realnoj gimnaziji, honorarno u Trgovačkoj akademiji. Usputno je obavljao dužnosti stalnog vaiza u Ferhad-pašinoj džamiji. U Prijedoru je, od 1947. do 1954., predavao opću historiju, srpskohrvatski i ruski jezik u gimnaziji, a nakon 1954. obavljao je dužnosti kustosa novoosnovanog Zavičajnog muzeja u Prijedoru (kasnije Muzej Kozare). Radeći u toj ustanovi, počeo se baviti historijom Bosne i Hercegovine, naročito Krajine. Umro je u Prijedoru

i autoru nego i zbog činjenice što je napisana prije više od četrdeset godina i što je tema o Bosanskom ustanku (1875. – 1878.) napisana iz sasvim drugog ugla, na osnovu isključivo izvora prvoga reda, dokumenata osmanske provenijencije, za razliku od drugih autora, koji su se bavili ovim pitanjem, a pisali su na osnovu zapadnih dokumenata i imali svoje viđenje ovih događaja. Neki od njih, dakle, ne svi, bili su pod utjecajem srpskog roman-tizma, ali i propagande tog vremena i nisu se ogradili kao pravi naučnici.⁴ Drugi je dio pokušao da bude što objektivniji, ali bez pozna-vanja stanja na drugoj strani i stoga se nije mogla stvoriti jedna cjelovita slika o ovim događajima.

Da ustanak i sada, u vremenu u kojem ži-vimo, predstavlja zahvalan predmet koji se nikako ne može iscrpiti u nekoliko historij-skih studija i koji potpuno nadrašta efemer-nost historiografije, jer ovdje svako ima nešto novo da kaže, potvrđuje i ova knjiga rahmetli Škapura. On sam se rukovodio mišlju da se o tim zbivanjima može nešto novo reći, da se može drugačije reći, dopuniti novim izvo-rima ili ispraviti neka do tada ustaljena mi-šljenja, te je iscrpno obradio odnos osman-skih vlasti prema navedenom događaju i tako, nadamo se, potaknuo nova istraživanja.

Želim posebno naglasiti da su knjige ovakve vrste rijetke i to iz više razloga:

Knjiga koju prikazujemo donosi na jed-nom mjestu (na 349 stranica ima 616 fus-nota) podatke o jednom od najznačajnijih događaja iz bliske prošlosti Bosne i Hercegovine i to na osnovu neobjavljenih i obja-vljenih izvora osmanske provenijencije iz

Orijentalnog instituta u Sarajevu, što je zaista prava rijetkost. O tome svjedoči i sadržaj knji-gje podijeljen u pet poglavlja/glava:

Glava prva: Suzbijanje ustaničke propa-gande i mjere za razbijanje ustanka, str. 35-128 (Suzbijanje ustaničke propagande; Mjere za razbijanje ustanka; Naoružanje i oprema; Problemi ishrane; Ekonomska kriza i mjere za njeno ublažavanje);

Glava druga: Vojne akcije, str. 129-248 (Vojne akcije u prvoj, drugoj, trećoj i četvrtoj godini ustanka);

Glava treća: Odnos prema zaro-bljenicima i imovini ustanika, str. 249-310 (Odnos prema zarobljenim i repatriranim; Odnos prema imovini zarobljenika; Odnos prema komunikacijama);

Glava četvrta: Odnos muslimana prema nemuslimanima; Odnos BiH muslimana prema ustanku, str. 311-340;

Glava peta: Ekonomske posljedice ustanka, str. 341-349).

Osim toga, autor rahmetli Hasan Škapur je ponudio i dodatna pojašnjenja i odgovore na veoma važna pitanja kao što su odnos osmanskih vlasti prema zarobljenicima i imovini ustanika, odnos prema zarobljenim i repatriranim, odnos muslimana prema nemuslimanima, odnos bosanskohercegovačkih muslimana prema ustanku. Odgovori na navedena i slična pitanja su važni i zbog činjenice da je u ranijim djelima o istom pitanju, ali i drugim radovima o os-manskoj državi često prisutan *tendenciozno iskarikiran osmanski svijet, optuživan je za dekadenciju, za sve nedostatke i nečasna djela, svijet koji je tretiran kao „bolesnik na Bosforu“*

25. maja 1975. godine. Autor je mnogobrojnih knjiga, članaka i drugih radova.

4 Tako, naprimjer, jedan od „objektivnih historičara“ piše sljedeće: (...) *Nijedna naša pokrajina nije toliko privla-čila Srbiju u XIX veku koliko Bosna. Nju je ona želela najpre osloboditi i sebi prisajediniti. Bilo je to iz sledećih razloga: oslobođenjem Srbije Bosna je odvojena njom i Crnom Gorom od ostalih delova turske carevine (...). U Bosni živi čist naš narod, velikim delom nacionalno svestan i buntovan (...). (...) Knez Mihailo i njegova vlada vezivali su rešenje bosanskog pitanja s opštim pokretom balkanskih naroda tih godina, a pošto je Bosna, ipak, bila prvi cilj tadašnje srpske spoljašnje politike, na nju se najviše obraćala pažnja. Ima nekih znakova, koji govore o tome da su i bune Prote Avramovića u Posavini i Pecije u Bosanskoj Krajini 1858. izazvane od agenata starog Garašanina (...).* Konsultiraj: Vasa Čubrilović, *Bosanski ustanak 1855-1878*, drugo izdanje (priredio: Zdravko Antonić), Beograd 1996, str. 154-155.

koga su brojni ljekari i njihovi asistenti prije težili da ubiju nego izliječe. Ipak, Osmansko carstvo je bilo zaštita i sigurnost za osvojeni prostor i ovdasnji/tamošnji svijet. Upravo iz tih razloga se više od četiri stoljeća živjelo miroljubivo, s toliko različitih naroda i vjera. U tom i takvom društvu niti jedan njegov stanovnik nije ostavljen po strani. Autor vrlo argumentovano, naučno utemeljeno, objektivno i profesionalno opovrgava brojne, dugo vremena prisutne i naslijeđene predrasude o Osmanskom carstvu i njenom stanovništvu. O tome autor na str. 316 piše slijedeće:

BiH muslimani imali su sa Osmanlijama zajedničku samo vjeru..., nerado su primali feudalno osmansku birokraciju i zajedno sa hrišćanima odupirali se uvođenju osmanskog jezika u administraciju..., Kada je osmanska uprava bila u najkritičnijim razdobljima svoje vladavine u ovim krajevima i očekivala svesrdnu podršku BiH muslimana, mnogi su je od njih kritikovali i na svojim dužnostima sabotirali; žrtvovali se da ne bude pakla koga su ljudi pomračene svijesti jedni drugima priželjkivali; da ne bude zlobe koju su međusobno gajili i zamki koje su uzajamno postavljali... I pored toga, nastavlja autor, mnoge naše publikacije obiluju propustima, iskrivljenim historijskim činjenicama i subjektivno-neutvrđenim i dokumentima nepotkrijepljenim zaključcima. Uloga i doprinos BiH muslimana u ovoj borbi negirana je ili isticana samo kao blijeda crvena nit, iako je patriotizam njihovo naslijeđe prošlosti.

Također, autor je u svojoj knjizi dao više prostora priložima (str. 369 - 463) u kojima donosi tabelarni prikaz kuća i ostalih zgrada procijenjenih u novcu, spaljenih od strane ustanika u selima gradiškog kajmakamluka. Podaci jasno pokazuju da su tokom ustanka podjednako oštećeni i muslimani i nemuslimani. Nasuprot mišljenju i pisanju o „turskom zulumu“ nad „drugima“, podaci iz knjige ostavljaju dojam o „ustaničkom zulumu“ nad „drugima“ koji se do sada nije propitivao

već se smatrao legitimnim ili je prešućivan. Ustanici koji su iza sebe ostavljali mnoga zgarista vješto su koristili medijsku propagandu sa zapada u postizanju svojih ciljeva.

Na osnovu naprijed kazanog može se konstatirati, da knjiga *Odnos osmanskih vlasti prema bosanskom ustanku (1875-1878)* autora rahmetli Hasana Škapura predstavlja izuzetan znanstveni doprinos u daljem izučavanju prošlosti navedenoga vremenskog perioda i događaja. Posebno je potrebno iznijeti činjenicu da su u knjizi pored brojnih novih dragocjenih podataka osmanske/orijentalne provenijencije, primjetne mnoge historijske korekcije, koje prije svega ispravljaju neke ranije nekritički preuzete teze bez historijske utemeljenosti. Cijela knjiga pisana je jasnim i preglednim stilom i jezikom, uz punu znanstvenu akribiju koju je autor i ovoga puta pokazao. Sigurno da će ovo djelo, kao i prethodni radovi rahmetli Hasana Škapura, biti nezaobilazno u upoznavanju historije Bosne i Hercegovine 19. stoljeća, najviše na lokalnom nivou.

Posebno je značajno što su svi radovi ovog autora napisani na osnovi velikoga broja historijskih izvora prvoga reda orijentalne/osmanske provenijencije. Njegova priča o minulim događajima u prijedorskom kraju i Kozarcu je uvjerljiva, čitalac dobija utisak da se vratio u to doba, da prisustvuje događajima, ali i objašnjenjima izrečenim riječima savremenoga stanovnika. I na kraju, poslije pročitane knjige Hasana Škapura, čitalac će lakše čitati ljetopise, razne memoare ili dnevnike, zaostale iz 19. stoljeća.

Na kraju treba kazati da ova knjiga ima svoju stručnu, naučnu i praktičnu vrijednost, može da izdrži naučnu i stručnu kritiku, te se može koristiti kao validno štivo za upoznavanje jednog značajnog perioda iz prošlosti Bosne i Hercegovine.

Prof. dr. Senaid Hadžić

Sasa Knezic - Igra svjetla